

Mircea COMȘA

ÎNTRE ȘTIINȚIFICITATE ȘI ȘTIINȚIFICIZARE¹

Există ceva inexplicabil în situația României după '89? Cum se explică profunzimea atașamentului electoratului român față de actuala putere? "...există într-adevăr ceva misterios și irațional în comportamentul românilor după Decembrie 1989? Dacă da, ce anume, și care sînt cauzele acestui fenomen?" (pg. 7.) Acestea sînt cîteva din întrebările cărora autoarea încearcă să le dea un răspuns argumentat.

Fără a se contesta ideea manipulării electoratului, este propusă o altă viziune, dintr-o perspectivă multidisciplinară, predominant psihosociologică: situația actuală este în mare parte rezultatul unui proces de comunicare putere/opoziție-electorat. Concordanța mesajelor puterii (îndeosebi sub aspectele axiologie și comprehensibilitate) cu așteptările, structurile axiologice, capacitatea de înțelegere a unui electorat ancorat prea mult încă în trecut, versus ignoranța și greșelile opoziției, explică în mare măsură evoluția post-revoluționară a României. Ipoteza principală a lucrării se impune astfel fără echivoc: "...solicitarea opoziției politice, a intelectualilor și organismelor europene din acești ani nu a corespuns imaginii pe care electoratul român și-o făcuse despre propriile sale interese." (pg. 9.) Prezentînd situația de o manieră atît de tranșantă, opoziția nu a făcut decît să-și îndepărteze electoratul potențial (ca rezultat al unui proces psihologic cunoscut - disonanța cognitivă), acesta adoptînd varianta cea mai apropiată, mai cunoscută și totodată mai puțin solicitantă. Tocmai acest mecanism al competiției de cîștigare a publicului se încearcă a fi explicat. Pentru aceasta, autoarea, situîndu-se într-o perspectivă comunicațională, analizează detaliat elementele clasice ale comunicării: emițător, mesaj, receptor. Sînt analizate astfel mesajele "partidului-stat" (simplu, clar, deci inteligibil și adecvat electoratului), opoziției (complicat, neinteligibil pentru un electorat needucat politic), tipurile de emițători ("președintele paternalist", național-comuniștii, oportuniștii, supraviețuitorii, intelectualii dizidenți, noua clasă politică), caracteristicile (percepție, gîndire, voință, comportament) receptorilor (electoratul informat care se suprapune în mare măsură cu electoratul opoziției și electoratul neinformați care a votat în masă

---

¹ Alina Mungiu, *România după '89 – Istoria unei neînțelegeri*, Ed. Humanitas, 1995

cu puterea), tehnicile de propagandă și persuasiune folosite de către actuala putere (focalizarea adevărului, inventarea purtătorilor de opinie, zvonul, dezinformarea), mass-media. În general, fiecare categorie este ilustrată prin exemple extrase din realitatea românească. Structura argumentativă se bazează pe aceste exemple, rezultatele sondajelor de opinie, interviurile focus grup realizate de autoare, analize de conținut.

Axată pe descifrarea mecanismului/componentelor comunicării politice în România post-decembristă, lucrarea de față ne propune o schemă explicativă cvasigenerală de următorul tip: "A pentru că A mai aproape de a" unde "mai aproape" înseamnă proximitate axiologică și/sau similaritate de interese și/sau necesită un efort mai mic, "A"- comportamentul, atitudinea, opinia unei instanțe formatoare (presă, TV, putere, opoziție) iar "a" comportamentele, atitudinile, opiniile populației. După cum rezultă și din această formalizare, autoarea se situează într-o paradigmă comunicațional-axiologică vis-a-vis de schimbarea socială, (rolul prim în schimbarea socială revine schimbării mentalităților prin intermediul comunicării mediatice). Descoperirea autoarei reprezintă însă un loc comun, un topos vulgarizat care nu reclamă nici interdisciplinaritate, nici formalizare. Veritabila noutate adusă de demersul sistematic al științelor sociale începe acolo unde am reușit să depășim axiomele simțului comun și evidențele percepției cotidiene. Fundamentul demersului Alinei Mungiu îl reprezintă acel pilon explicativ folosit de orice teorie socială ideologizată (inclusiv de marxism): schimbarea socială suferă din cauza decalajului dintre schimbările practicii sociale și reflectarea lor în conștiință. Nu acest lucru trebuie demonstrat pentru a face saltul de la discurs jurnalistic la demers științific. Științele sociale trebuie să desprindă mecanisme specifice ale funcționării universului pe care, simbolic, îl numim mentalitate. Pe de altă parte, ne întrebăm în ce măsură situația actuală a României este rezultatul indirect al "bătăliei comunicaționale"? Nu cumva comunicarea este mai degrabă un "joc secund" care este sublimat structurilor societății? Și de aici, stă în puterea comunicării (în primul rând mediatice, fiindcă aceasta este analizată în principal) să schimbe o societate? Cred că o analiză care ar lua în considerare teoriile concurente din științele sociale asupra comunicării ar ajunge la concluzii mai nuanțate.

În plus, încă două probleme mi se par importante: definirea domeniului de referință (a demersului) și corelativ cu aceasta obiectivitatea, neutralitatea axiologică ca deziderat și/sau posibilitate. Să pornim de la câteva afirmații ale autoarei: "lucrarea... a debutat ca o lucrare de psihologie socială (...) devine o lucrare de psihologie politică" (pg. 289.), "studiu multidisciplinar (...) în limitele informației existente și a competenței autorului, păstrând totuși ca unghi de bază pe cel al psihologiei sociale." (pg. 8.) Cred că intenția declarată a autoarei de a scrie o lucrare

științifică este evidentă. În ce măsură se reușește acest lucru? O structurare a răspunsului pe trei nivele de analiză mi se pare suficient de sugestivă:

Din punctul de vedere al epistemologiei sociale și ținând cont de intențiile lucrării ar fi fost desigur necesară o prezentare a propriei poziții. Uităndu-se această cerință elementară a obiectivității științifice se poate crea iluzia unei analize de pe poziții imparțiale, autentic științifice. Faptul că lucrurile nu stau chiar așa este dovedit de prezența în subtext a ideii după care o schimbare reală, în bine a societății românești poate veni doar din partea actualei opoziții (a se vedea de exemplu recomandările din final - capitolul de concluzii) ceea ce este probabil adevărat dar dificil de demonstrat într-un plan strict teoretic. Este însă posibilă obiectivitatea în științele sociale? Max Weber răspunde afirmativ propunând și mijlocul - neutralitatea axiologică. Tot mai adesea posibilitatea/dezirabilitatea asumării unei astfel de neutralități este contestată propunându-se ca alternativă "transparența" axiologică. De asemenea nu pot fi uitate teoria popperiană a determinării sociale a cunoașterii științifice sau teoria condiționării sociale a cunoașterii a lui Hartung atît prin elemente inconștiente extraștiințifice cît și conștiente. La toate aceste semne de întrebare se mai adaugă și problema existenței unui "punct de vedere asupra acțiunii care să fie capabil să se sustragă condiției ideologice a cunoașterii angajate în praxis." (P. Ricoeur, Eseuri de hermeneutică, Humanitas, pg. 206.) Trecînd peste aceste dezbateri de ordin epistemologic cred că precizarea poziției asumate ține în primul rînd de deontologie.

În planul teoriei sociale cred că ar fi fost utilă prezentarea mai nuanțată a unor concluzii ce au ca fundament o anumită teorie din psihologia socială pentru motivul următor: în științele sociale există paradigme concurente, chiar opuse ori prezentarea doar a unei părți poate crea o imagine parțial falsă despre validitatea internă a demersului. În plus, autoarea prezintă numeroase tipologii, distincții conceptuale, fără a menționa faptul că acestea sînt operaționale mai degrabă la nivelul teoriei, fiind mai degrabă "tipuri ideale" ce nu se regăsesc ca atare, într-o formă pură, în realitate.

Sub aspect metodologic lucrarea ne propune o îmbinare relativ reușită a diferitelor metode de cercetare (nu știu dacă ar fi fost posibilă, în actualele condiții ale cercetării din țara noastră caracterizate prin lipsa informațiilor, proliferarea informațiilor de mîna a doua, o soluție mai bună). Din păcate, aspectele tehnico-metodologice privind focus grupurile sînt aproape inexistente (în afara unor informații privind sexul, vîrsta sau categoria socio-profesională a interlocutorilor, nu se spune nimic despre condițiile concrete în care aceste interviuri au fost efectuate). Pe de altă parte apare doar o anumită categorie de afirmații ale intervievaților, criteriile de selecție părănd a fi mai degrabă specifice stilului jurnalistic: caracterul

confirmatoriu și spectacular al afirmațiilor. Prezentarea condițiilor de realizare a focus grupurilor dublată de o eventuală analiză de conținut a lor ar fi fost desigur benefică, mai ales că "... lucrarea de față a căutat să afle adevărul despre români de la ei înșiși."(pg.289.)

O altă obiecție relativ la demersul exploratoriu o constituie inversarea logicii de cercetare și anume: datele obținute prin metodele precizate sînt folosite mai degrabă cu scopul de a justifica afirmațiile autoarei și nu ca punct de plecare al constituirii demersului științific, al teoriei (numai așa se poate explica deplina congruență dintre judecățile emise și datele empirice).

La capătul acestui demers interogativ, răspunsul la întrebarea "Românii după '89 - o analiză științifică? " nu poate fi categoric afirmativ sau negativ. Cred că acesta se situează undeva la mijloc, la jumătatea drumului dintre un demers științific și unul de tip eseistic, jurnalistic.